

Искърски проломъ като Старо-планинска граница

отъ П. Делирадевъ

По въпроса за границата между западната и сръдната (централна) части на Стара-планина сж се напластили противоречиви мнения, които ни напомнятъ доскорошнитъ противоречия по границата между Рила и Родопитъ.

Преди стотина години е била спорна въобще западната граница на древния Хемусъ. Вѣкове подредъ се е смѣтало, че великата балканска планина, която, подобно на Апенинитъ и Пиринеитъ, даде името на цѣлия полуостровъ, се е простирила чакъ къмъ Адриатика. Благодарение научнитъ изследвания на голѣмия геологъ и пжтешественикъ Амй Буе, Стара-планина бѣ поставена въ нейната естествена граница — източно отъ Тимокъ.

Следъ освобождението, отъ когато започнаха да се изграждатъ научнитъ основи и на българската родна география, отъ практически и дидактически съображения се наложи нуждата да се подѣли неизмѣримо дългата за нашитъ понятия планина на части. Пъкъ и преди това голѣмиятъ виенски геологъ Тоула, който години на редъ изучвѣ въ геоложко отношение нашата планина, внасяше напрѣчно и надлѣжно дѣлене, така необходимо за системното изучване и опознаване на голѣмитъ планински комплекси.

Първоначално тази подѣлба се направи, така да се каже, съ налучкване, тѣй като народната номенклатура не е могла, поради огромността на обекта, да ни даде линиитъ на такова едно дѣление. По стопанска нужда и мѣстенъ усетъ народътъ ни е далъ частични подѣлби на планината и ги е нарекълъ или по името на нѣкои личенъ връхъ или по това на сръдищното населено мѣсто (най-често), като Мургащъ планина, Чипровска планина, Берковска планина, Златишка планина и пр.

А да се налучка естествената граница между Западна и Сръдна Стара-планина, при наличността на рѣдкия по своята красота и чуденъ по своята мощностъ Искърски проломъ, не е било трудно. Затова и първиятъ български професоръ по география А. Иширковъ, въ съгласие съ общия географски усетъ на самораслитъ преди него български географи (чужденци и нашенци), прие тази пролука като естествена граница между дветъ основни части на планината — Западна и Сръдна. И даде на тази граница научна мотивировка.

Още въ своя Приносъ къмъ географията на княжество България, печатанъ въ Периодическо списание, кн. 68 — 1908 г., който приносъ дълги години служи за основа на много обработки и трудове по българската география, проф. Иширковъ ни каза по този въпросъ:

— „Възъ основа на орографски и тектонски отличия, които ще изтъкна свое- временно, дѣлимъ Стара-планина на три дѣла: западна Стара-планина, отъ Черноглавъ до Искърски проломъ; сръдна Стара-планина, отъ Искърски проломъ до Демиръ-капия и източна Стара-планина, отъ Демиръ-капия до морето“ (стр. 389).

А да приеме тази межда, както самъ споменава, проф. Иширковъ не се е ржководилъ само отъ орографски съображения — голѣмата физико-географска стойностъ на пролома сама по себе си, а и отъ тектонскитъ отличия на теренитъ, които пресича проломътъ. Въ главата Искърски проломъ той ни дава картината на тѣзи отличия.

— „Характерно за западна Стара-планина е обстоятелството, дето интензитетът на сдиплянето ослабя твърде много към Искърски проломъ; диплитъ ставатъ по-plosки, че пластовеѣ верукано, триасъ и юра, които на западъ сж силно сдиплени, лежатъ въ Искърския проломъ почти хоризонтално. Въ източната страна на пролома захваща нова група отъ дипли; тѣхната ядка е сжщо палеозойска. И диплитъ на изтокъ отъ Искърски проломъ ставатъ по-plosки, колкото се приближаватъ до него, което показва, че и тукъ интензитетътъ на сдиплянето е билъ по-слабъ. Освенъ това диплитъ отъ дветъ страни на Искърския проломъ не сж насочени едни къмъ други, а се разминаватъ: първитъ (западнитъ) сж отклонени къмъ северъ, а вторитъ — къмъ югъ. Околността на сегашния Искърски проломъ станала тектонска граница между две групи дипли, дето предпермското и олигомиоценското сдипляния намалили своя интензитетъ. Тукъ имаме снишена зона, която е благоприятствувала да се прокара Искърския проломъ, който образува сега най-лична граница между Западна и срѣдна Стара-планина“ (стр. 397 и 398).

Тѣй добре обоснованата за тогавашното състояние на науката граница между дветъ части на планината се пренесе въ редица географски съчинения, помагала и общи речници.

Тукъ ще спомена само нѣкои отъ съчиненията, въ които е усвоена искърската граница за напрѣчната подѣлба на планината.

Въ Географски речникъ за България, Македония, Добруджа и Поморавия отъ Ж. Чанковъ се казва:

— „Стара-планина се дѣли на три части: западна, срѣдна и източна“ (стр. 284).

А въ стълбеца за Западна Стара-планина се поясняватъ границитъ:

— „Тя се простира отъ р. Тимокъ до Искърски проломъ“ (стр. 124).

Сжщата гранична линия намираме въ Енциклопедически речникъ на Касъровъ (стр. 2322); въ детското четиво Стара-планина отъ Р. Косевъ и пр.

Тектонскитъ предпоставки за искърската граница проф. А. Иширковъ заемаше отъ изследванията и трудоветъ на срѣбския проф. И. Цвиичъ, който схвана пролома като „структурна низина“ (вижъ *Die Tektonik der Balkanhalbinsel*, 362—16).

Съ геологията и петрографията на сжщия проломъ изчерпателно се занимава и първиятъ ученъ работникъ въ родната ни геология проф. Г. Златарски. Въ студията му Приносъ къмъ геологията на Искърския проломъ отъ София до Романъ и съседнитъ му предѣли той приема, наистина, че главната конструктивна сила за образуването на пролома е ерозията. Обаче не отрича участието и на чисто тектонични елементи:

„Не отказвамъ, че тукъ е могла и незначителна нѣкоя пукнатина върху повърхността или нѣкоя мулда да улесни и пригответи пътя на водното течение; но тукъ нѣма, па и не могатъ да се съзратъ, следитъ на нѣкои забележителни пукнатини или дислокации, по които водитъ на Искъра сж могли да се запятятъ къмъ Дунава“ (стр. 20).

Но въпрѣки тѣзи различия по тектонскитъ основи на Искърски проломъ, смѣташе се, че въпросътъ за границата между дветъ старопланински дѣла или части е разрешенъ въ окончателна и неоспорима форма. Обаче единъ отъ най-добритъ позивачи на западнитъ и срѣднитъ дѣлове на Стара-планина геологътъ д-ръ Ст. Бончевъ, сега професоръ по геология, още презъ 1910 година, като че хвърли пжтьомъ едно съмнение отъ гледището на неговата дисциплина върху научната стойност на тази граница. Въ обширната си студия Геология на западна Стара-планина, печатана въ кн. кн. 3 и 4 на Трудове на Б. Пр. Д-во, той се спира и на въпроса за границата на Западна Стара-планина — обектъ на научнитъ му изследвания. Обаче категорично и окончателно мнение не дава. Отъ материалитъ, съ които той работи, се вижда, че за него източната граница на Западна Балканъ е източно отъ пролома, обаче въ

първата глава отъ първата частъ на студията му, посветена на силура въ Искърското дефиле и съседнитѣ му мѣста, казва:

— „Моятъ добъръ приятель г-нъ Аллахверджиевъ презъ миналото лѣто прѣвъ случайно е попадналъ върху ясни граптолити въ околността на Бухово въ Централния Балканъ“ (стр. 34 отъ кн. 3.)

Поставеното въ Централния Балканъ с. Бухово се намира въ южнитѣ подножия на планината между Искърски проломъ и Араба-конакъ.

И въ втората частъ на студията си д-ръ Ст. Бончевъ сжщо така не разрешава поставения отъ него въпросъ за границата въ окончателна форма, макаръ че е открилъ специална глава по този въпросъ — Граници на западна Стара-планина (кн. 4, стр. 3 и сл.).

По интересувания ни въпросъ тамъ е казано:

„Безспорно, западна Стара планина започва отъ долината на р. Тимокъ, дето крайщата на дветѣ ѝ северни гънки (антиклинали), а именно западобалканската и предъбалканската се снишаватъ (s'ennoient) подъ утайкитѣ на срѣдния тимошки неогененъ басейнъ, за да излѣзатъ отново, първата като планина Топижница (1210 м.) и втората — северно отъ Зайчаръ, при с. Търновець“.

А специално за източната граница на сжщата планинска частъ казва:

„На изтокъ западна Стара планина, споредъ повечето автори, свършва съ Искърския проломъ. Съ опредѣлянето на източната граница ще се занимаемъ на друго мѣсто“.

И така проф. д-ръ Ст. Бончевъ подхвърли на съмнение стойността на Искърски проломъ като вжтрешна старо-планинска граница, безъ обаче да опредѣли и научно да мотивира друга. Подразбираше се само, че той клони къмъ една друга граница, източно отъ пролома. А като напуснемъ орографската позиция и подиримъ друга въ доста чуждата за старитѣ ни географи геология, погледътъ ни неусѣтно пада надъ Араба-конашкия проходъ като гранична линия между дветѣ старо-планински части.

И тази граница почва да се явява все по-често въ географската ни книжнина, било като успоредица на искърската, било като изключителна межда, както е въ учебника на Д. Костовъ — География на България. Тамъ се казва:

„Западна Стара-планина. — Тя се простира, като джга отворена къмъ Дунава, въ югоизточна посока, между р. Тимокъ и Арабаконашката седловина“ (стр. 26—27).

Че има и друго мнение никакъ не се и споменава.

Въ сравнение съ Искърски проломъ, който прорѣзва всички гънки на Стара-планина отъ Софийско поле дори до последната тектонична вълничка, наречена отъ проф. д-ръ Ст. Бончевъ Маркова антиклинала, задъ Червенъ-брѣгъ, орографската стойностъ на Араба-конакъ, като гранична линия е доста съмнителна. Тя има значение на такава само за централно-балканската антиклинала, стѣстнена между дветѣ съседни депресии — Орханийска и Камарска. Тази антиклинала фактически преминава и въ тритѣ географски части на веригата — западна, срѣдна и източна, тъй като започва отъ Емине, следи отъ близко билото на планината чакъ до в. Мургащъ и продължава въ западна посока до къмъ Царибродъ. За другитѣ антиклинали (гънки) арабаконашката граница е безъ значение. Пъкъ и хидрографски тя е подъ режима на Искъра. Както Бебрежъ на северъ отъ превала, така и водитѣ отъ Камарско поле се движатъ отъ притегателната сила на Искъра предъ и въ самия проломъ.

Добре очертаната въ Араба-конашкия превалъ граница се изгубва въ Орханийската хлътнатина. Оттукъ, по която линия и да тръгнемъ, все въ Искърски проломъ ще се намѣримъ: при Звѣрино, Ребарково, Мездра, Романъ или Червенъ брѣгъ. А такава една вжтрешна граница се превръща въ сложна верига отъ имена и, което е още по-важно,

губи своята географска прегледностъ, т. е. своето главно предназначение. Несъобразена съ елементарнитѣ орографски и хидрогеографски изисквания като вжтрешна граница на единъ сложенъ планински комплексъ, научната обосновка на арабаконашката граница е въ противоречие и съ главнитѣ елементи на мѣстния геоложки строежъ, при всичко, че нейнитѣ привърженици я изтъкватъ тѣкмо като граница съ огледъ къмъ изводитѣ на регионалната геология.

Научна обосновка на арабаконашката граница ни даде проф. Ж. Радевъ въ голѣмия си геоморфоложки трудъ — Източна Стара планина и долината на Камчия, университетско издание (1926 г.).

А и по-рано въ студията си Черти отъ морфологията на Западна Стара Планина, печатана въ „Български туристъ“ презъ 1922 г. (кн. 10 и сл.) проф. Ж. Радевъ отрече Искърски проломъ като вжтрешна старо-планинска граница. Ето какво се казва по този въпросъ въ спомената студия:

„Предметъ на моитѣ бележки ще бжде този дѣлъ отъ Западна Стара Планина, който се простира отъ пролома на р. Искъръ до сръбската граница. Рѣка Искъръ пресича снагата на Западна Стара Планина почти при нейното най-широко мѣсто. Въ много отъ учебницитѣ по отечествена география проломътъ на рѣката се взема за източенъ предѣлъ на Западна Стара Планина, обаче такава подѣла не почива на никакви географски факти. Геоморфологичнитѣ белези отъ дветѣ страни на пролома сж съвсемъ еднакви. Долината на рѣката въ това мѣсто нѣма тектониченъ, а чисто ерозивенъ произходъ. И геотектоничнитѣ линии отъ дветѣ страни на пролома сж еднакви; тѣ непосредствено, безъ да правятъ нѣкакви пресичания или особени извивки, преминаватъ отъ западъ къмъ изтокъ. Геологичнитѣ материали, пресѣчени само отъ ерозивната работа на рѣчнитѣ води, следватъ така сжщо, безъ да се промѣни тѣхното ниво и съставъ, отъ едната къмъ отсрещната страна. По-стари автори туряха за източна граница на Западна Стара Планина Арабаконашката седловина. И наистина, ако трѣбва да се ограничава тази частъ на Стара Планина, ще трѣбва да се дири границата тѣкмо около тази седловина. Тамъ става едно измѣнение на геотектоничнитѣ линии, а сжщо и на геологическитѣ материали и като последица на това имаме съвсемъ различни земноповърхни форми на изтокъ и на западъ отъ посочената Арабаконашка седловина. Излизайки отъ това положение, напълно основателно е да се изразимъ, че рѣката Искъръ пресича снагата на Западна Стара Планина“ (стр. 56.)

Ощо по-аргументиранъ е проф. Ж. Радевъ въ полза на арабаконашката граница въ по-новата си геоморфоложка работа и къмъ първитѣ си аргументи (безъ да ги приповтаря) притуря нови изъ областъта на геодинамиката. По този начинъ той поиска, и много основателно, да обоснове едно чисто географско подраздѣление на планинската верига съ единъ новъ тектониченъ възгледъ, споредъ който образуването на Старопланина (разбираме последното терциерно нагъване) е станало на части подъ напора на различни по посока и интензитетъ тангенциални движения.

„Въ Западна Стара-планина, казва проф. Ж. Радевъ, тамъ дето става най-силната торзия, сж и най-високитѣ дѣлове на планината. Пакъ тамъ при процеса на надиплюването е действувала една тангенциална сила — именно отъ страната на предземието, отъ къмъ Дунавската столова земя. Ролята на задземие иматъ планинитѣ на Витошката еруптивна твърдина, Краище и продължението на родопската маса къмъ Морава. Отъ предземието тангенциалното предвижване е насочено къмъ югъ и юго-западъ. Вследствие на това става полъгане на гънкитѣ почти навсѣкжде къмъ северъ, а покрай това става надхлъзване на полегналитѣ гънки едно върху друго“.

А по-нататъкъ:

„Въ тази (срѣдната П. Д.) частъ на Ст.-планина, именно отъ Арабаконашката седловина и Орханийското хлъгнало поле на изтокъ, та дори до Вратникъ (Демиръ

Капия), ролята на предземие играе тази земя, която се включва между южно българскитѣ подбалкански полета и снагата на Родопи и Рила. Тукъ тангенциалната сила иде откъмъ южната страна на планинската верига“ (стр. 29 и 30).

При тази тектонична картина много основателно бихме могли да поставимъ предѣла между дветѣ надлъжни части отъ веригата тъкмо при Араба-конакъ, ако тждѣва се намира и тектонската граница между дветѣ противоположни тангенциални движения. Тогава тази граница би имала несъмнено геотектонска стойност, въпрѣки орографскитѣ ѝ недостатъци.

Но тъкмо геотектоникътъ ни проф. д-ръ Ст. Бончевъ отрича тектоничната основа на занимаващата ни гранична линия, на която я слага проф. Ж. Радевъ

Въ студията си — Защо на Западна Стара планина сж стрѣмни севернитѣ склонове, а на Срѣдната — южнитѣ? — ни дава изчерпателни отговори на тѣзи питання, между които засѣга въпроса и за надиплянето на планината.

„... за сега нѣмаме друго по-вѣроятно и по-правдоподобно обяснение на нагъвателния процесъ — ако, наистина, руската плоча е причинила нагъването и пр. на Стара-планина, то тя съ грамадната си маса е действувала едновременно и върху Западната и върху Срѣдната и Източната Стара-планина, както и върху съседнитѣ имъ Карпати, Кримъ и Кавказъ. Следователно, въ никой случай не може ни за мигъ да се приеме, че силата, която е нагънала Западна Стара-планина е имала противоположна посока на оная, която е нагънала Срѣдната; или пъкъ, че въ едина случай силата е била носена отъ масата, действуваща откъмъ северъ, другата — откъмъ югъ. Единъ и сжщъ натискъ съ една и сжща обща посока е причинилъ нагъването и на Западна и на Срѣдна Стара планина, пъкъ безъ съмнение и на Източна“.¹⁾

Сжщитѣ мисли относно тектониката на интересуващата ни планина проф. д-ръ Ст. Бончевъ разви въ популярната си статия Строежа на планинитѣ въ България.²⁾

На сжщия въпросъ той се спира и въ главата Кратки данни за тектониката на Балканидитѣ въ книгата си Обяснение на листа Царибродъ отъ геоложката карта България — Университетска библиотека № 100. (1930 г.)

„Въ тектонско отношение Балканидитѣ, взети като цѣло, се състоятъ отъ две части, съвсемъ различни помежду си, както по възраст, тѣй и по петрографскитѣ си свойства: стари, силно нагънати и метаморфозирани терени, много пжти излагани на силна ерозия — отъ една страна и мезозойска (отчасти и старотерциерна) обвивка или мантия — отъ друга“

„Първата частъ — това сж стари ядки отъ архайски и палеозойски скали, било утаени, било еруптивни, едни отъ които сж били за пръвъ пжть нагънати още следъ архайкума (Лаврентийско планинообразуване), други следъ горния Силуръ (Каледонско планинообразуване), а трети следъ долния Пермъ (Херцинско планинообразуване)“.

За краткостъ авторътъ нарича тѣзи ядки херцински, понеже последното нагъване е дало, изглежда, най-важния обликъ на строежа имъ. Наброява шесть ядки, отъ които къмъ нашия въпросъ има прѣко и главно отношение втората или Мургашката ядка, наречена по в. Мургашъ, който заема срѣдишно мѣсто въ нея. Въ източната си частъ се състои главно отъ архайски скали съ гранитни и диоритни маси, въ срѣдата отъ силурски лиски, а въ западна — главно отъ карбонски утайки.

„На западъ тя започва съ два клина при Годечъ и при Раниславски (на картата Шерифовъ) ханъ на шосето София-Ломъ и постепенно се разширява къмъ изтокъ, като пълни страната

¹⁾ Годишникъ на Соф. Унив., физико-мат. факултетъ, за 1926 — 27 г. кн. 3, стр. 174 и сл.

²⁾ сп. Природа, год. 29, кн. 9 и 10, 1929 г.

между с. Искрецъ и с. Царичина, с. Жилеъ и Ромча подъ Курило, с. с. Осеновлякъ и Бухово, Правецъ и Буново. Отъ нея се състоятъ Златишката и Калоферската планини съ върховетъ Паскалъ, Веженъ, Чафударица, Юмрукчалъ (2372) и Мара-Гедикъ до Кадемлия надъ Голъмо село* (стр. 17).

Топографски къмъ сжщата ядка принадлежала и областъта между Елисейна — Звърино — Новачене — Етрополе — Осеновлякъ — Лъсковъ-долъ и Оплетня на Искъра, макаръ тя въ сжщностъ да е частъ отъ Берковската (западнобалканската) антиклинала, тъй като е отдѣлена отъ последната съ мезозойската обвивка между Оплетня и станция Лакатникъ. Затова и авторътъ поставя източната граница на третата — Берковско-Чипровската ядка въ самия проломъ между с. Църово и ст. Лакатникъ и приписва на сжщия въ този му пунктъ гранична тектонска и петрографска фунция, каквато има и спрямо Марковата антиклинала.

Значи и по отношение на тектонскитъ конструктивни ядки, положението на арабаконашката граница не стои по-добре. Не е отъ моя компетенция да правя критически преценки на двата геотетконски възгледи, така противоположни и отричащи се единъ други. Но щомъ като възгледътъ на геоморфолога проф. Ж. Радевъ се оспорва отъ геотектоника проф. д-ръ Ст. Бончевъ, ще трѣбва да се приеме, че при сегашното състояние на домашната ни геология, не може да става дума за окончателна обосновка на арабаконашката граница отъ гледището на локалната тектоника. И въ книгата си за Рила¹⁾ и тукъ отново трѣбва да подчъртая мисълта, че интерконтинентални геоложки явления, като верижнитъ планини отъ Атлантика до Кавказъ и по-нататъкъ, не могатъ да се обуславятъ отъ изолирани локални фактори.

Но като оставимъ настрана спорния въпросъ за нѣкогашната тангциална сила, която е обуславяла планинообразователнитъ процеси въ границата на Стара-планина и се задоволимъ съ преценката на ясно изразенитъ геоложки реликви, пакъ нѣкакви особено убедителни доводи въ полза на араба-конашката граница нѣма да намѣримъ. Такива реликви сж антиклиналитъ, които съставляятъ скелета на планината.

Срещу легендарния брой на гънки, за които се говори въ нашитъ учебници по география, проф. д-ръ Ст. Бончевъ отбелязва четири главни антиклинали, съ които Искърски проломъ е въ непосредственъ допиръ: тритъ се пресичатъ отъ него, а четвъртата започва отъ неговия дѣсенъ брѣгъ — отъ в. Маркова могила, по чието име нашиятъ ученъ е назовалъ и цѣлата крайна старо-планинска гънка.

Западно-балканската антиклинала започва отъ Тимокъ, пресича пролома при неговия лакътъ (с. Лакатникъ) и се изгубва въ Орханийската депресия.

За централно-балканската антиклинала вече споменахъ по-рано. Тя сжщо се сече отъ пролома, както и Бѣлоградчишката или предбалканската, която се простира откъде Връшка-чука до Търновско.

Дветъ главни антиклинали — западно-балканска и централно-балканска се засрѣщатъ и разминаватъ въ планинската зона отъ Мургащъ и Орхание докъде Царибродъ — Берковица. Нѣмаме, следователно, една повсемѣстна тектонска граница, която да ни послужи и за географски предѣлъ за приетото дѣление на Стара-планина на части. Още по-малко такава роля може да играе Араба-конашката седловина, която фактически дѣли само централно-балканската антиклинала, безъ да създава гранични отношения къмъ другитъ, които сж вѣнъ отъ нейната сфера.

Обърнемъ ли се пъкъ къмъ петрографския съставъ на планината, пакъ никаква здрава опора не бихме могли да намѣримъ въ подкрепа на араба-конашката подѣлба.

¹⁾ П. Делирадевъ, Рила, т. I, стр. 261.

Никакви аргументи въ нейна полза не ни дава и геоложката възраст на конструктивнитѣ материали — на скалитѣ отъ дветѣ страни на превала. А щомъ като сме изправени предъ този нанизъ на геоложки факти и съображения, не ни остава нищо друго, освенъ пакъ да се върнемъ къмъ орографската стойность на дирената географска граница за напрѣчното дѣлене на сложната планинска верига. А речемъ ли да направимъ това обратно движение, ние неминуемо ще спремъ на онази очебийна граница, която длетото на хилядилѣтията е дѣлбало въ снагата на планината и която е еднакво осезателна и за географа-философъ и за най-обикновения наблюдателъ, т. е. — вълшебния Искърски проломъ, на който се спрѣ преди тридесетъ години първиятъ български географъ-професоръ А. Иширковъ, която граница има и неоспорими геологически преимущества предъ Араба-конашката седловина. Пъкъ и не случайно водитѣ на Искъра сж пробили своя дивенъ проломъ точно въ тази чупка на веригитѣ на Стара-планина. И много вѣроятно е, че диренитѣ тектонски процепи, каквито сигурно е имало, сж изличени отъ длетото на вѣковѣчната ерозивна дейность на искърскитѣ води.

Следъ дълбоки съмнения и дълги дирения, най-после и проф. д-ръ Ст. Бончевъ се върна отново къмъ искърската граница. Въ най-новата си работа *Образуването на Стара-планина*, печатана въ юнската книжка на сп. *Природа и наука*, т. г., той казва:

„Стара-планина се дѣли по нейното протяжение на три части: Западна, отъ Връшка чука до живописния Искърски проломъ, който е една типична пропаднала долина (единъ много сложенъ „грабенъ“); Срѣдна или Централна — между тоя проломъ и прохода Вратникъ надъ Сливенъ и Източна чакъ до морето“.

Значи и по отношение научнитѣ и практически потрѣби на геологията отъ областни (регионални) подѣлби на голѣмата планина, Искърски проломъ добива сжщата стойность, каквито има той и спрямо орографията. Безъ да смѣтаме научнитѣ дирения и прения по този сложенъ въпросъ за окончателно приключени, ще трѣбва да приемемъ, че като гранична линия Искърски проломъ има всички предимства.